

ОЛЬХОВІК М. В.,асистент кафедри конституційного та адміністративного права
(Національний авіаційний університет)**КОНОВАЛЮК О. Ю.,**студентка III курсу юридичного факультету
(Національний авіаційний університет)

УДК 340.1

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2022.3.28>**ГРОМАДЯНСЬКА ОСВІТА В КОНТЕКСТІ ПРАВОВОГО ВИХОВАННЯ**

Загальноприйнято розуміти, що демократичне самоврядування вимагає інформоване та освічене громадянство і що доступ до освіти є важливою підтримкою розвитку таких громадян. Громадянська освіта, однак, яка чітко вчить знанням, навичкам і цінностям, які вважаються необхідними для демократичного громадянства, тепер займає слабку позицію в державних школах. У найширшому визначенні «громадянська освіта» означає всі процеси, які впливають на переконання, зобов'язання, можливості та дії людей як членів або потенційних членів громад. Громадянська освіта не повинна бути навмисною, тому що це може не принести користі. Громадянська освіта безумовно, не обмежується шкільним навчанням та освітою дітей та молоді. Сім'ї, уряди, релігії та засоби масової інформації – це лише деякі з інституцій громадянської освіти, яку розуміють як процес, що триває все життя. Сьогодні особливого значення набуває демократизація та гуманізація навчально-виховного процесу, створення умов для опановування надбаннями національної культури та виховання у людей високих моральних і громадянських цінностей. Було б добре мати суспільство громадян, які обирають відповідально і свідомо, розуміють структуру держави та її проблеми. Ми можете мріяти про це, але краще брати участь у процесах, які призведуть до цього. Громадянська освіта – це питання часу, тому розвиток та вдосконалення її системи є актуальним завданням для всіх демократичних держав. Участь українців у громадянському житті є важливою для підтримки нашої демократичної форми правління. Громадянська освіта вчить людей розуміти принципи суспільства, в якому вони живуть, визначати своє місце, роль і можливості в ньому, визначати методи і засоби здійснення бажаних змін у суспільстві, а також як змінити своє життя на краще в режимі реального часу, не чекаючи «короля», виграшу в лотерею чи іншого дива.

Ключові слова: громадянська освіта, правове виховання, громадянська позиція, правова держава, громадянське суспільство.

Olkhovik M. V., Konovaliuk O. Yu. Civic education in the context of legal education

It is widely understood that democratic self-government requires informed and educated citizenship and that access to education is an important support for the development of such citizens. Civic education, however, which clearly teaches the knowledge, skills and values deemed necessary for democratic citizenship, now occupies a weak position in public schools. In the broadest sense, «civic education»

means all the processes that affect people's beliefs, commitments, opportunities, and actions as members or potential members of communities. Civic education should not be intentional, as it may not be beneficial. Civic education is certainly not limited to schooling and educating children and young people. Families, governments, religions and the media are just some of the institutions of civic education that are understood as a lifelong process. Today, the democratization and humanization of the educational process, the creation of conditions for the mastery of national culture and the education of people of high moral and civic values are of particular importance. It would be good to have a society of citizens who choose responsibly and consciously, understand the structure of the state and its problems. We can dream about it, but it is better to participate in the processes that will lead to it. Civic education is a matter of time, so the development and improvement of its system is an urgent task for all democracies. The participation of Ukrainians in civic life is important to support our democratic form of government. Civic education teaches people to understand the principles of the society in which they live, to determine their place, role and opportunities in it, to determine methods and means of making desired changes in society, and how to change their lives for the better in real time without waiting for the king, winning the lottery or other miracle.

Key words: *civil education, legal education, civil position, legal state, civil society.*

Вступ. Сучасний світ та зміни, що відбуваються в Україні, визначають потребу розвитку держави на основі демократичних засад, гуманізму та рівного доступу всіх громадян до розвитку своїх здібностей. Тому виховання свідомого громадянина, творчої, інтелектуально розвиненої та підприємницької особистості на сьогодні є актуальним в Україні.

Постановка завдання. Метою статті є формування людей з демократичною, громадянською культурою, усвідомленням зв'язку між свободою особистості, правами людини та громадянською відповідальністю та бажанням компетентно брати участь у житті суспільства.

Результати дослідження. Громадянська освіта в демократичному суспільстві має на меті навчити індивідів зберігати автономію у стосунках з іншими людьми та з державою з метою ефективного захисту власних інтересів. Таке виховання слід розуміти як своєрідне звільнення людини, її звільнення не від зовнішніх кайданів, а від власної нерішучості, нездатності відчувати свою суспільну значимість, гідність, свободу і рівність у стосунках з іншими. Поряд з наданням знань і формуванням умінь суспільно-політичної дії політична освіта має забезпечувати формування певного морально-духовного стану людей, відчуття власної свободи і водночас відповідальності, віри у суспільні цінності. Саме такий стан позначаємо поняттям «громадянськість» [4, с. 42].

Завдання громадянської освіти:

- надати молодому поколінню знання про світові демократичні здобутки та особливості становлення демократії в Україні;
- сформуванню мотивацію та основні вміння, необхідні для відповідальної участі у громадсько-політичних процесах, критично-конструктивне ставлення молоді до життя суспільства;
- сприяти становленню активної позиції громадян щодо реалізації ідеалів і цінностей демократії в Україні;
- створити умови учням щодо набуття досвіду громадянської дії, демократичної поведінки та комунікативної взаємодії [3, с. 56].

На мою думку, одним із головних завдань громадянської освіти є створення умов для виховання громадянина, для якого демократичне громадянське суспільство є центром розвитку їхнього творчого потенціалу, особистих та соціальних інтересів. Цьому може сприяти громадянська освіта, метою якої є формування громадянських навичок підростаючого покоління та підготовка його до активної участі в житті демократичного

суспільства. Завдяки громадянській освіті здобуваються знання про права і свободи людини, формується громадянство.

Ідеї громадянства та демократії мають бути фундаментальними та наскрізними в системі шкільного життя, у його формальних і неформальних проявах. При проектуванні змісту політичної освіти та його реалізації в тематичній моделі навчально-виховного процесу слід дотримуватись принципу узгодженості та наступності. Залежно від вікової групи зміст громадянського виховання можна розглядати як вступний або підготовчий курси початкової освіти та як специфічні тематичні курси початкової та середньої освіти.

Загалом сучасна концепція громадянської освіти спрямована на підвищення активності та участі громадян у політичних та соціальних процесах. Оскільки головними перешкодами є пасивність та некомпетентність громадян, нова стратегія громадянської освіти спрямована на їх подолання.

Найкраще починати вивчення прав людини з дитинства і продовжувати все життя. Тому громадянська освіта має стати важливою складовою освітнього процесу. Заняття з громадянської освіти мають бути цікавими, систематичними та заснованими на принципі доступності. Відповідно, будь-яка інструкція з цього предмета повинна спиратися на знання, які студенти отримали в класі. Процес громадянського виховання має бути спрямований на заохочення молоді до участі у процесі розбудови громадянського суспільства, а не лише до усвідомлення належності до певної нації та держави.

Громадянська позиція поступово розвивається в процесі розуміння дитиною того, що відбувається у світі, і полягає в її незалежності в суспільстві, добровільному дотриманні норм поведінки, усвідомленні політичної та економічної відповідальності, участі в соціальних подіях та усвідомленні конституційного права. Громадянська позиція надзвичайно важлива для повноцінного функціонування політичної системи та особистості, для покращення суспільства.

Громадянська освіта може бути ефективною лише в тому випадку, якщо створено широкий культурний контекст, суспільство в цілому віддане демократії, а студенти отримують приклади ефективної громадянської позиції.

Система соціальних інституцій має на меті поширення громадянської освіти в Україні: навчальні заклади, сім'ї, громадські організації та об'єднання, ЗМІ. Його розвиток полягає у розробці відповідних навчально-методичних матеріалів, підготовці та перепідготовці вчителів, широкому залученні неурядових організацій та батьків.

Тобто, громадянська освіта, це вимога часу, тому розвиток та вдосконалення її системи є актуальним завданням для всіх демократичних країн. Багатий досвід громадянської освіти накопичено в умовах зрілих демократій Великої Британії, США, Канади, Франції, Італії, Нідерландів та інших, де створено різноманітні підручники, розроблено навчальні курси, діють науково-методичні центри, налагоджено відповідну підготовку та перепідготовку вчителів [1, с. 20].

Певний досвід у цій галузі має й Україна. Сучасна українська педагогіка спирається на багату спадщину, на кращі традиції у вихованні громадян. Хоча нині Україна перебуває на шляху становлення правової держави і громадянського суспільства.

Стан громадянської освіти в Україні сьогодні в основному визначається відсутністю законодавчої бази громадянської освіти. Серед чинних нормативних актів можна виділити: 2018 році «Концепції розвитку громадянської освіти в Україні» [2]. У нині чинному і в Проекті нового Закону «Про освіту» згадується про виховання свідомих і відповідальних громадян, однак ресурси для цього не визначені. У схваленій урядом у 2016 р. «Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року про громадянську освіту не згадується взагалі.

Проблема низької ефективності громадянського виховання студентської молоді в Україні стосується насамперед особливості соціальної психології.

Відповідно до навчального плану, громадянська освіта має бути спрямована на розвиток громадянських компетенцій учнів, які мають включати такі компетентності:

- соціально-комунікативні компетенції: навички та вміння спілкуватися та будувати конструктивні стосунки з людьми, вести діалог та публічне обговорення соціальних проблем;
- інформаційна та медіаграмотність: здатність критично мислити; уміння шукати, аналізувати та оцінювати інформацію, критично оцінювати повідомлення ЗМІ на основі аналізу джерел;
- розв’язання соціальних конфліктів, проблем: здатність до вирішення соціальних конфліктів; формування толерантного ставлення до вирішення конфлікту;
- відповідальний суспільний вибір та прийняття рішень: бажання зробити свідомий вибір на основі усвідомленого рішення;
- громадська участь: місце для відповідальної громадської діяльності; здатність брати участь у суспільно-політичних процесах.

Сьогодні також важливо адаптуватися до життя в новій вчительській спільноті, сформувані у педагогів позитивне ставлення до демократичних цінностей та бути готовим до прийняття нових форм взаємодії в соціальних групах. Це означає, що ідеї громадянської освіти та демократії мають бути фундаментальними та наскрізними в системі шкільного та студентського життя, у його формальних та неформальних проявах. Громадянська освіта має передбачати розвиток знань про права і свободи громадян, демократичні методи їх реалізації та захисту, вміння використовувати та захищати ці права.

Громадянська освіта для усталених демократій служить збереженню демократичних цінностей та інститутів. Для суспільств, які лише намагаються побудувати ефективні демократичні інститути, громадянська освіта стає необхідним важелем для побудови активної громадянської позиції. Він також спрямований на розвиток знань, особистих та соціальних навичок, які допомагають уникати конфлікти, покращувати розуміння відмінностей між людьми, поважати людську гідність та сприяти діалогу. А базовими цінностями є свобода, справедливість, толерантність, відповідальність, гідність, вільний розвиток особистості. Як не дивно, але громадянську освіту можна поєднувати з критичним мисленням. Поєднати розвиток критичного мислення та прищеплення цінностей.

«Громадянська освіта, будучи суттєвим чинником політичної соціалізації особистості, у демократичному (а так само і в перехідному до демократичного) суспільстві має полягати у культивуванні цінностей прав, свобод і гідності людини, розвитку вміння відстоювати власні права в разі зазіхань на них з боку інших людей або влади, формуванні громадянської компетентності, прихильності до цінностей демократії, поширення критичного ставлення людей до уряду та настанов і рішень, які він продукує, а також у мотивації індивідів до участі в розв’язанні проблем громадського життя» [4, с. 41].

Висновки. На завершення варто узагальнити основні міркування, висловлені в цій статті. Громадянська освіта є важливою частиною ширшого процесу соціалізації в суспільстві, що веде до участі особистості в суспільстві. Громадянська освіта дає людям конкретні знання, формує цінності, пріоритети та дає змогу набути специфічних особистісних якостей. Завершальним етапом роботи є застосування в житті навичок громадянського мислення та поведінки, що свідчить про остаточне формування громадянських компетенцій, які дозволяють людині ефективно виконувати активну роль у суспільстві, тобто здійснювати громадянські права і свободи, реалізовувати громадянські права та обов’язки, брати на себе громадянську відповідальність.

Громадянська освіта може бути ефективною лише тоді, коли вона створює широкий культурний контекст, залучає суспільство до розбудови демократії та надає учням приклади ефективної громадянської позиції, тому суспільство, сім’ї, ЗМІ, громади, школи, університети мають бути залучені до теми громадянської освіти.

Міністерство освіти і науки України, Національна академія педагогічних наук України присвятили себе розповсюдженню ідей громадянського виховання, їх реалізації в навчальних закладах на основі умов, що склалися в національній системі освіти.

Список використаних джерел:

1. Зайченко І. В. Проблеми української національної школи у пресі (друга половина XIX – початок XX ст.) : навчальний посібник. Л., 2002. 344 с.
2. Про схвалення Концепції розвитку громадянської освіти в Україні : Розпорядження Кабінету Міністрів від від 3 жовтня 2018 р. № 710-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/710-2018-p#n10>
3. Батіщева О. Громадянська освіта як інструмент формування громадянського суспільства в Україні: проблеми та шляхи їх подолання. Актуальні проблеми громадянської освіти: український та зарубіжний досвід : матеріали Першої науково-практичної конференції. 2013. С. 9–15.
4. Жадан І., Кисельов С. та ін. Політична культура та проблема громадянської освіти в Україні. Методичний посібник. К. : Тандем, 2004.

